

АНАТОМИЈА И ФИЗИОЛОГИЈА ПОСТФОЛКЛОРНЕ ЕПСКЕ ХРОНИКЕ

(Ђорђевић Белић, Смиљана. 2016. *Постфолклорна епска хроника: жанр на граници и границе жанра*. Београд: Институт за књижевност и уметност – Чигоја штампа)

Настала као резултат дугогодишњих научних истраживања, непосредно формирана у оквиру рада на пројекту *Српско усмено стваралаштво у интеркултурном коду* Института за књижевност и уметност у Београду, *Постфолклорна епска хроника: жанр на граници и границе жанра* Смиљане Ђорђевић Белић од изузетног је значаја за српску науку о фолклору, али и фолклористику посматрану изван националног одређења. Посвећена жанру који је, најблаже речено, имао статус маргинализованог из више разлога (при чему се однос према класичном епском певању као идеалном моделу може сматрати једним од важнијих), она указује на неопходност модификација истраживачких приступа феноменима који су, једним својим делом ослоњени на традицију епског певања, умногоме трансформисани опстајали (и опстају) у другачијим социокултурним и политичко-историјским околностима. Њена интересовања за методологију теренских истраживања и методологију теоријског проучавања фолклора,¹ као и дугогодишњи (теренски) увиди у вишеструке облике живота епске традиције у новијим временима (јавни перформанс, интерент презентације, публикације гусларских друштава и слично), показали су се као поуздани водичи и сигурни темељи проучавању овог комплексног феномена у бројним његовим аспектима.

Традиција епског певања која је, након „златног доба” српске класичне епике, обликована и процесима популарне, медијске и

¹ По сведочењу ауторке, занимање за епске хронике и традицију певања уз гусле подстакнуто је тимским теренским истраживањима реализованим у оквиру пројекта Института за књижевност и уметност у Београду *Усмена традиција српских епских песама и њен културни израз (Oral Tradition of Serbian Epic songs and its Cultural Expression)*, од 2004. до 2005. године под покровитељством УНЕСКА и Министарства за културу Републике Србије. Логичан след представљала је израда и одбрана докторске дисертације *Савремено епско певање: текст и контекст*, која је једним својим делом ушла у монографију о постфолклорним епским хроникама (2016).

масовне културе, одредила је постфолклорну епску хронику као стваралаштво на граници писане и усмене књижевности, са измењеним односом према ауторству и процесу стварања, извођења и рецепције усмено/писаног поетског дела. Указујући на различиту терминологију која је у науци о фолклору употребљавана како би означила овакав тип епских хроника (певање на народну, народске песме, пучка књижевност, грађанска поезија, фолклоризам и дивља књижевност, постфолкор), Смиљана Ђорђевић Белић објашњава и разлоге због којих се опредељује за израз којим именује жанр који је у фокусу њених интересовања и истраживања. Термин *постфолкор* у овом приступу поима се као *најшире схваћен културни, естетски, структурно-стилски комплекс, ознака типа културе и(ли) вербалног текста*. У том контексту, епска хроника подразумева стваралаштво условљено процесима прожимања различитих културних модела, као и неминовним трансформацијама и адаптацијама традицијске културе у новим условима и процесима модернизације друштва.

Истраживачки корпус оправдано је оцењен као хетероген. Реч је о грађи из различитих периода, са другачијим облицима преношења, медијске презентације, тематике; подразумевала је старије записе (штампане, рукописне, на носиоцима звука), али и оне сачињене у дугогодишњим теренским истраживањима. Тако је, поред грађе као записа вербалног израза, ауторка имала у виду и изузетно значајне информације о извођачком контексту, из емске и етске перспективе.

Иако је у уводном тексту ауторка истакла да анализу усмерава ка вербалном изразу те да је такво сужавање интересовања, „неминовно довело до значајног редуковања сложеног сплета истраживачких искустава, знања и импресија”, чак и површно читање показало да се таква редукација може схватити веома условно. Наиме, истражујући жанровске карактеристике постфолклорне епске хронике, Смиљана Ђорђевић Белић нуди изузетно широко засновану, прецизну и студиозним истраживањима формирану слику разноврсних проблема из области историје, теорије, прагматике жанра. Сви ови елементи функционишу као сегменти којима се употпуњује информација о основном предмету проучавања и указује на зависност поетског облика од околности у којима настаје. У том смислу, читалац може сазнати о специфичностима статуса гусларског певања у систему масовне продукције и медијске промовисаности, о ставовима самих аутора/извођача, варијацијама у извођењу, публици итд. Јасно су дефинисана и теоријско-методолошка полазишта (*ка антропологији фолклора*), на нивоу анализе структуре (теорија формуле и формулативности), на нивоу прагматике жанра (постојање текста у

датим историјско-политичким и социокултурним околностима, контекстуална фолклористика).

Анализи жанра претходило је упућивање на досадашње резултате теоријских и теренских проучавања хроничарске епике и постфолклорне епске хронике. У овим оквирима истакнуте су разлике у приступима фолклористичким истраживањима (од 19. до 21. века, различите концепције, однос према бележењу и теренским записима и слично).

Посебну пажњу ауторка посвећује структури постфолклорних епских хроника, указујући на уочене специфичности: формализација формуле, апсолутизација ауторског гласа, растварање и хипертрофија традиционалне формуле, појава развијених ауторских коментара, функционализација формуле преко формуле *увођења нових садржаја* („до сад још непевано“) и формуле *увођења календарског времена*, моделовање актера (јунак/противник). На релације са традиционалном епском хроником упућује се и разматрањем традиционалних формула и њихових трансформација. Анализирани су принципи обликовања ликова јунака и противника (у традиционалној и постфолклорној епској хроничи): однос аутора према актерима, постојање компримоване биографије јунака и улога концепта заједнице којој се обраћа аутор песме; другачији доживљај сукоба, када се рат доживљава и као социјална револуција, омогућава формирање сложенијих опозитних односа у моделовању непријатеља – етнички туђи/своји, идеолошко-политички туђи; елементи очуване демонизације у атрибуцији и номинацији непријатеља, деградирање противника, поступак увођења у традицију (паралела између јунака традиције и јунака епске хронике), каталози итд.

Комплексна слика жанра допуњена је разматрањем међужанровских релација и постојању елемената панегиричке књижевности, ламентације, тужбалице и тзв. песама будница, као и одређених апелативних жанрова, сатире и памфлета. Поједине одлике постфолклорне епске хронике (нпр. денаративизација и доминација ауторског гласа), или одговарајуће тенденције епохе (снажење колективне националне свести) условиле су оваква прожимања текста постфолклорне епске хронике са жанровима писане и усменопоетске традиције. Поред тога, ауторка се бави истраживањем елемената сентименталистичког стила, у вези са тим, и односима између сентименталистичког стилског комплекса, грађанског песништва и постфолклорне епске хронике.

У поглављу посвећеном прагматици жанра посматрано је функционисање постфолклорне хронике у оквирима формирања

културне меморије заједнице у којој је настајала и трајала као посебан облик комуникације.

Ова за српску науку о фолклору изузетно вредна књига заслужује бројна читања и много више простора за представљање и тумачење него што их нуди овај приказ. Она будуће читаоце и истраживаче не задужује једино чињеницом да је реч о првој синтези посвећеној поетици постфолклорне епске хронике и њеној дугој и сложеној историји. Она то чини, између осталог, и чињеницом да представља жељени модел научног приступања феноменима фолклора: систематичног, теоријско-методолошки утемељеног, разноврсног, флексибилног, промишљеног и са јасно изведеним поставкама и закључцима.

Данијела Поповић Николић